SEJ
SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 21/2025, ss. 138-150
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2025.21(9)
www.sej.mazowiecka.edu.pl
Otrzymano: 18.12.2024
Zaakceptowano: 16.06.2025
Opublikowano: 30.06.2025

Stanisława Nazaruk
Akademia Bialska Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Helena Konowaluk-Nikitin
Joanna Waszczuk
Anna Majewska
Karolina Sienkiewicz

W STRONĘ EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ. DONIESIENIE Z BADAŃ Z PORADNI PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNYCH

TOWARDS INCLUSIVE EDUCATION. RESEARCH REPORT FROM THE PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL COUNSELING CENTER

Streszczenie

Wprowadzenie: Edukacja włączająca to systemowe i wielokierunkowe podejście, które zakłada dostosowanie wymagań edukacyjnych, warunków nauki oraz organizacji do indywidualnych potrzeb i możliwości każdego ucznia. Kluczowym założeniem jest traktowanie wszystkich uczniów jako równoprawnych uczestników procesu kształcenia, niezależnie od ich zdolności, ograniczeń czy specyficznych potrzeb. Edukacja włączająca wymaga zaangażowania zarówno kadry pedagogicznej, jak i całej społeczności szkolnej w tworzenie atmosfery akceptacji i otwartości. Ponadto każdy uczeń w tego typu edukacji ma szansę rozwijać swój potencjał w sposób pełny i harmonijny.

Cel badań: Głównym celem badan uczyniono poznanie treści zaleceń Zespołu Orzekającego wydanych przez publiczne powiatowe poradnie psychologiczno-pedagogiczne z terenu powiatu bialskiego w woj. lubelskim o potrzebie kształcenia specjalnego na podstawie których dzieci w wieku wczesnoszkolnym z orzeczeniami zostały włączone do edukacji ogólnodostępnej.
Metoda badań: W badaniach zastosowano strategie jakościowe z zastosowaniem techniki analizy treści, która polegała na analizie dokumentów wtórnych utworzonych przez instytucje, czyli poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Przeanalizowano 89 orzeczeń wydanych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne z terenu powiatu bialskiego na rok szkolny 2021/2022.
Wyniki badań: Analizy z orzeczeń wydanych przez Zespoły Orzekające pokazały, że dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych potrzebują warunków i różnego rodzaju form wsparcia procesu edukacyjnego umożliwiającego im realizację indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych.
Wnioski: Wyniki badań pokazały, że dzieci w wieku wczesnoszkolnym posiadające specjalne potrzeby edukacyjne mogą być objęte edukacją włączającą w ramach szkół ogólnodostępnych. Każde dziecko powinno mieć zapewniony dostęp do edukacji z uwzględnieniem jego potrzeb wynikających z niepełnosprawności lub trudności adaptacyjnych, w duchu integracji i równości szans.

Słowa kluczowe: edukacja włączająca, uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, orzeczenie, poradnia psychologiczno-pedagogiczna.

Summary
Introduction: Inclusive education is a systemic and multi-directional approach that includes the adjustment of the curriculum as well as the learning and organizational conditions to the individual needs and capabilities of each student. The key element is to treat all students as equal participants in the education process, regardless of their abilities, limitations or specific needs. Inclusive education requires the involvement of both the teaching staff and the entire school community in creating an atmosphere of acceptance and openness. Thanks to this, each student has the opportunity to develop their potential in a full and harmonious manner.
Research objective: The main objective of the research was to find the content of the Arbitral Tribunal recommendations issued by public district psychological and pedagogical clinics from the Biała Podlaska district in the Lublin province regarding the need for special education, which included early school-age children with special needs into mainstream education.
Research method: The research used qualitative strategies using the content analysis technique, which consisted in analyzing secondary documents created by institutions, i.e. psychological and pedagogical clinics. The analysis covered 89 decisions issued by psychological and pedagogical clinics from the Biała Podlaska district for the 2021/2022 school year.
Research results: Analyses of the decisions issued by the Adjudicating Teams showed that children with special educational needs require appropriate conditions and various types of support for the educational process to let them meet their individual developmental and educational needs.

Conclusions: The research results showed that children of early school age with special educational needs can be included in inclusive education within mainstream schools. Every child should be provided with access to education, taking into account their needs resulting from disability or adaptation difficulties, in the spirit of integration and equal opportunities.

Keywords: inclusive education, special needs student, disability status, psychological-pedagogical clinic.

Wprowadzenie

W Polsce prawo do edukacji osób z niepełnosprawnościami jest jednym z podstawowych praw człowieka. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje każdemu prawo do nauki, co stanowi fundamentalną zasadę polityki edukacyjnej państwa. W art.70 tej Ustawy istnieje zapis mówiący o prawie i obowiązku do nauki do 18. roku życia (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483, ze zm.). Natomiast na gruncie regulacji międzynarodowym należy odwołać się do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (uchwalonej 10 grudnia 1948 r. przez ONZ), szczególnie w art. 26, punkty 1 i 2 odnoszą się do powszechnego prawa do nauki, przynajmniej na stopniu podstawowym, z uwzględnieniem jej dostępności na zasadzie równości i w zależności od zalet osobistych, tolerancji i pokoju. Zaś w punkcie 3 doprecyzowano prawo przysługujące rodzicom w wyborze nauczania dzieciom (pobrano z: https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html, dostęp: 10.09.2024). Również w Konwencji o Prawach Dziecka przyjętej 20 listopada 1989 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych wyrażono przekonanie, że:„ (…) dzieci mają prawo do szczególnej troski i pomocy" (Dz. U. Nr 120, poz. 526).

W dokumencie zwanym Konwencją ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych w art. 24 ust. 2 wskazano, że osoby niepełnosprawne na zasadzie równości z innymi osobami będą korzystać z obowiązkowego, bezpłatnego i włączającego nauczania wysokiej jakości (Dz.U. 2012 poz. 1169).

Na gruncie krajowym wymieniona Konstytucja RP gwarantuje wszystkim prawo do nauki, zaś w Ustawie zwanej Prawem oświatowym w art.1 opisano zadania systemu oświaty adresowane do dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością, niedostosowaną społecznie albo zagrożoną niedostosowaniem społecznym. Te zadania dotyczą zapewnienia dostępności do wszystkich typów szkół a także o zindywidualizowaniu procesu kształcenia, w tym form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 737).

W odniesieniu do całościowego ujęcia celów edukacji, jakie powinna ona obejmować należy je przyporządkować do trzech kategorii: instytucjonalnych, grupowych i indywidualnych. Przyjrzyjmy się bliżej każdej z tych kategorii. Pierwsza jest zdefiniowana w programach nauczania poszczególnych przedmiotów w szkolnym zestawie programów nauczania i programie wychowawczym szkoły. Stopień osiągania celów mieszczących się w tej kategorii jest najczęściej podstawowym miernikiem jakości pracy szkoły. Następna kategoria celów wynika z zespołowego charakteru edukacji w szkole. W edukacji nieraz uruchamiany jest proces grupowy –może dotyczyć całej klasy, czy małych grup, które w klasie zaczynają w sposób naturalny powstawać, jest to realizacja funkcji socjalizacyjnej. Ostatnia kategoria celów to tzw. cele indywidualne. Obejmują „prywatne" cele każdego ucznia jako jednostki. Wymienione cele uwarunkowane są indywidualnymi potrzebami i jeżeli udałoby się osiągnąć cele z trzech kategorii, to ich efektywność byłaby wtedy największa (Brzezińska, 2008).

Celem edukacji jest przygotowanie do życia, wykorzystując maksymalnie mocne strony ucznia i maksymalne wyrównywanie słabszych, a także minimalizowanie dysfunkcji. W przypadku dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi są to zadania, które należy podejmować jako priorytetowe.

Pod koniec XX wieku rozwinęła się edukacja integracyjna. Czym zatem różni się edukacja integracyjna od edukacji włączającej? W edukacji integracyjnej nauka skoncentrowana jest na uczniu, zaś w edukacji włączającej - na całej klasie (Antonik, 2015; Apanel, 2016).W podejściu włączającym kładzie się nacisk na wspólne rozwiązywanie problemów wszystkich uczniów w klasie, zaś w integracyjnym jest inaczej, stawia się raczej na sposób uczenia się (Głodkowska, 2012). Pedagog Joanna Głodkowska opisując edukację włączającą zwróciła uwagę na jej zalety, w tym zapewnienie poczucia przynależności do klasy szkolnej lub grupy oraz wsparcia psychologiczno-pedagogicznego i społecznego, które warunkują jej efektywność (Głodkowska, 2012,s.74).

Marzenna Zaorska i Adam Zaorski porównując cele edukacji włączającej z celami edukacji specjalnej doszli do wniosku, iż cele włączania są obecnie te same; a to oznacza, że bardziej właściwe w określeniu edukacji włączającej byłoby nazwanie ją edukacją ogólnodostępną (Krause, 2010; Wiszejko-Wierzbicka, 2012; Zaorska, Zaorski, 2019, s. 16). Edukacja włączająca najprościej ujmując jest pewnego rodzaju sposobem prowadzącym do włączenia. Tylko wtedy kiedy nastąpi społeczne włączenie może rozpocząć się edukacja inkluzyjna. Rozpatrując edukację włączającą w kategoriach procesu, której cel dotyczy inkluzji dzieci i młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych (w tym z niepełnosprawnością) do systemu edukacji należy włączyć integrację edukacyjną i społeczną. Efekt społecznego włączenia dotyczy zarówno osób, jak i grup społecznych (Zaorska, Zaorski, 2019).

Grzegorz Szumski w opisie koncepcji edukacji włączającej zwraca uwagę, iż włączenie osiąga się poprzez jednoczesne opracowanie trzech równych komponentów tego procesu:

- tworzenie kultury włączającej w szkole (tworzenie bezpiecznej, szanującej się wzajemnie społeczności dzielącej się pomysłami, współpracę stymulującą rozwój wszystkich jej uczestników, tworzących wspólnotę, w której wartość każdego z nich są podstawą wspólnych osiągnięć);
- zastosowanie zmian systemowych w szkolnictwie (potrzeba podejść włączających we wszystkich działaniach szkolnych);
- opracowywanie i wdrażanie praktyk włączających (przy wprowadzaniu takich praktyk na lekcjach zapewnia się różnorodność potrzeb uczniów i zachęca się ich do aktywnego uczestniczenia we własnym kształceniu, w oparciu o doświadczenie i wiedzę) (Sztumski,

Te trzy aspekty są bardzo ważne w rozwoju integracji w szkole. W każdym obszarze zmian zachodzących w szkole, należy zwrócić uwagę na wszystkie trzy obszary (Szumski, 2019).

Wyjaśnienie pojęcia edukacji włączającej znajduje się na oficjalnej stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej. W tym wyjaśnieniu wskazano na zalety w zwiększeniu szans edukacyjnych uczniów, umożliwienie pełnego rozwoju osobistego i włączenie w życie społeczne (pobrano z: https://www.gov.pl/web/edukacja/edukacja-wlaczajaca dostęp: 08.10.2024). Jak wynika z dostępnych dokumentów w szkołach w Polsce uczy się coraz więcej dzieci potrzebujących wsparcia w procesie kształcenia. Bez zaplanowanych specjalistycznych rozwiązań systemowych część z nich nie miałaby szans na efektywną edukację (Gajdzica, 2013; Raport NIK, Kształcenie w szkołach specjalnych, 2021). Rodzice (prawni opiekunowie) dziecka decydują w wyborze nauki w odpowiednim typie szkoły lub oddziale, np. ogólnodostępnym, specjalnym czy integracyjnym. Postępowanie rekrutacyjne jest prowadzone na wniosek rodzica dziecka. Na gruncie krajowym sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa Ustawa Prawo oświatowe. Przepisy prawne zawarte w art. 130 ust. 2 zobowiązują dyrektorów wszystkich typów szkół publicznych do przyjęcia każdego dziecka zamieszkałego w jej obwodzie (Dz.U. z 2024 r. poz. 737). Szkoła nie może odmówić przyjęcia kandydata posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Przepisy wymienionej Ustawy (art. 68 ust. 1 pkt 10), zobowiązują dyrektora szkoły do realizacji zaleceń wynikających z treści orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego ucznia. Regulacje prawne w zakresie tworzenia warunków oraz organizowania kształcenia, wychowania i opieki uczniom z niepełnosprawnością, niedostosowaną społecznie i zagrożoną niedostosowaniem społecznym zawarto w przepisach dwóch rozporządzeń MEN z 24 lipca 2015 r. i 9 sierpnia 2017 r. (Dz.U. 2015 poz. 1113;Dz.U. 2017 poz. 1578). W Ustawie z dnia 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (art. 8) zapisano,

że w roku budżetowym jednostka samorządu terytorialnego przeznacza środki na realizację zadań związanych z organizacją kształcenia specjalnego oraz zajęć rewalidacyjno-wychowawczych (Dz. U. 2017 poz. 2203). W dniu 27 maja 2022 r. weszła w życie ustawa zmieniająca ustawę o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, która wprowadza szereg zmian dla szkół i przedszkoli. Jedną z istotnych zmian jest ta dotycząca zatrudniania specjalistów. Obowiązuje ona od 1 września 2022 r. (Dz. U. z 2022 r., poz. 1116). Zgodnie z obowiązkiem zatrudniania specjalistów (psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych, pedagogów specjalnych) w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych ma się dokonać przemiana w szkołach ogólnodostępnych. Pomyślność edukacji włączającej, zwłaszcza teraz w obecnych czasach zależy od współdziałania i zaangażowania nie tylko kadry pedagogicznej, rodziców ale i organu prowadzącego i nadzorującego. Zintegrowane podejście do ucznia sprzyja nie tylko efektywnemu wdrażaniu edukacji włączającej, ale także budowaniu środowiska, w którym każdy uczeń może rozwijać się w atmosferze wsparcia i akceptacji.

1. Założenia metodologiczne badań

Przeprowadzone badania mieszczą się w obszarze pedagogiki specjalnej w zakresie edukacji włączającej. W tej części artykułu zaprezentowane zostaną założenia i procedura badań własnych. Główny problem badań odzwierciedla pytanie: *Jakie były zalecenia Zespołu Orzekającego w określeniu warunków i form wsparcia umożliwiających realizację indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia*? W doprecyzowaniu problemu głównego sformułowano trzy pytania szczegółowe:

Jakie zalecono cele rozwojowe i terapeutyczne w zakresie zajęć edukacyjnych?

Jakie zalecano cele rozwojowe i terapeutyczne w zakresie rewalidacji?

Jakie są zalecane cele rozwojowe i terapeutyczne w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej?

Przedmiotem badań były treści Orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego wydane przez publiczne powiatowe poradnie psychologiczno-pedagogiczne z terenu powiatu bialskiego w woj. lubelskim. Należały do nich Powiatowa Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Białej Podlaskiej mająca swoje filie w Międzyrzecu Podlaskim, Terespolu i Wisznicach. W badaniach szczególną uwagę zwrócono na opis zaleceń Zespołu Orzekającego wydanych na rok szkolny 2021/2022 i to je poddano szczegółowej analizie. Sumarycznie przeanalizowano 89 Orzeczeń. Badania zostały przeprowadzone w okresie od stycznia do kwietnia 2024 roku. Celem poznawczym badań było poznanie treści zaleceń o potrzebie kształcenia specjalnego na podstawie których dzieci w wieku wczesnoszkolnym z orzeczeniami zostały włączone do edukacji ogólnodostępnej. Celem praktycznym było uporządkowanie zgromadzonego materiału badawczego, aby

mógł być pomocny w praktyce edukacyjnej. Cel badań był istotnym czynnikiem wyboru strategii metod jakościowych (Łobocki, 2006, s.59). Próba do badań jakościowych dobierana jest celowo, skupiając się na jakościowych charakterystykach, dodatkowo służą lepszemu i dokładniejszemu zrozumieniu zjawiska (Pilch, Bauman,2002; Kaczmarek, 2013). Do technik wykorzystywanych w obszarze badań jakościowych zalicza się analizę treści, która nie wymaga bezpośredniego kontaktu między badaczem a badanym, bazuje na istniejących (zastanych lub wywołanych) materiałach (Szczepaniak, 2012). Podjęta analiza polegała na analizie dokumentów wtórnych utworzonych przez instytucje, czyli poradnie psychologiczno-pedagogiczne (Hajduk-Stelmachowicz, 2019).

Zebrany materiał badawczy został poddany szczegółowej analizie. Wśród przeanalizowanych 89 orzeczeń wydanych na rok szkolny 2021/2022, w tym 65 dotyczyło dzieci w wieku wczesnoszkolnym, ponadto według Zespołu Orzekającego w 54 jako możliwe formy kształcenia został umieszczony następujący zapis: „Najkorzystniejszą formą kształcenia dla ucznia jest kształcenie w szkole integracyjnej lub w oddziale integracyjnym, co zapewni optymalne warunki nauczania, spowoduje rozwój we wszystkich sferach funkcjonowania, z uwzględnieniem charakteru niepełnosprawności. Możliwe są również formy kształcenia w szkole ogólnodostępnej, szkole specjalnej", co wskazuje, że ci uczniowie mogą uczestniczyć w edukacji włączającej.

2. Wyniki badań

Poprzez analizę treści uzyskanych zaleceń Zespołu Orzekającego zostały wskazane szczegółowe warunki łącznie z formami wsparcia. Określono również cele rozwojowe i terapeutyczne w zakresie edukacji oraz w ramach rewalidacji a także w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Wskazano warunki rozwijania potencjalnych możliwości i mocnych stron ucznia, wzmacniania jego aktywności i uczestnictwa w życiu społecznym szkoły. Jak również zalecenia w zakresie potrzeby indywidualnego wsparcia ze strony chociażby dodatkowo zatrudnionego specjalisty- zakres tego wsparcia wraz z uzasadnieniem. Na podstawie analizy jakościowej zaleceń wydanych przez Zespoły Orzekające wyodrębniono następujące działania/czynności, których celem jest poprawa warunków i form wsparcia ucznia:

- Dostosowanie form i metod pracy, dobór środków dydaktycznych do możliwości psychofizycznych i komunikacyjnych ucznia;
- Respektowanie ograniczeń ucznia wynikających z niepełnosprawności, bazowanie na jego mocnych stronach rozwoju;
- Zintegrowane oddziaływanie i współdziałanie wszystkich osób pracujących z uczniem;

- Zapewnienie wsparcia nauczyciela posiadającego kwalifikacje w zakresie pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia, udzielania pomocy w rozumieniu poleceń kierowanych do grupy, motywowania do pracy zadaniowej, eliminowanie ewentualnych reakcji niepożądanych;
- Kierowanie się zasadą indywidualizacji pracy i dostosowania sposobów przekazu dydaktycznego do możliwości ucznia;
- Zindywidualizowanie sposobów i kryteriów oceniania ucznia, z położeniem nacisku na wkład pracy, zaangażowanie i wysiłek adekwatny do jego możliwości oraz faktyczny przyrost wiedzy i umiejętności;
- Dostosowanie różnorodnych metod w pracy, mających na celu kształtowanie sfery poznawczej, emocjonalnej, i społecznej;
- Zasadne jest przekazywanie krótkich, jednoznacznych, zrozumiałych i precyzyjnych komunikatów słownych, każdorazowe sprawdzanie stopnia rozumienia poleceń;
- Zapewnienie zajęć logopedycznych w celu usprawniania rozwoju mowy i komunikacji , poszerzania zasobu słownika czynnego i biernego;
- Dzielenie materiału na mniejsze partie i pozwalanie na zaliczenie go etapami;
- Korzystanie z różnego rodzaju naturalnych zdarzeń i sytuacji z życia codziennego, które pomogą utworzyć kontekst sytuacyjny sprzyjający nauce, szczególnie co usprawni procesy poznawcze: zapamiętywanie, przechowywanie i wykorzystywanie zdobytej wiedzy;
- Umożliwienie korzystania z urządzeń technicznych, ułatwiających funkcjonowanie w życiu;
- Na zajęciach szkolnych zalecane jest dawanie szansy zdobycia choćby małego sukcesu, nagradzanie nawet za niewielkie rzeczy;
- Zapewnienie uczniowi miejsca do pracy umożliwiającego mu bezpośredni kontakt z nauczycielem oraz minimalizującego wpływ czynników powodujących rozproszenie jego uwagi;
- Dostosowanie miejsca pracy ucznia w taki sposób, aby mógł przyjąć prawidłową symetryczną pozycję wyjściową;
- Rozwijanie prawidłowej motywacji zadaniowej poprzez dostosowanie systemu wzmocnień do potrzeb ucznia;
- Wyznaczenie miejsca odosobnienia, wyciszenia, wypoczynku, gdzie uczeń może udać się w razie przesilenia lub wystąpienia zachowań trudnych;
- Zalecana jest pomoc uczniowi w kształtowaniu poczucia własnej wartości, uczenia umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach;
- Tworzenie warunków sprzyjających uczeniu się i budowaniu relacji społecznych przy uwzględnieniu aktualnych kompetencji ucznia w tej sferze, modelowanie właściwych zachowań w różnych sytuacjach społecznych;

– Ważne, aby uczeń mógł czuć się w grupie rówieśniczej bezpiecznie i był pozytywnie spostrzegany; wskazana jest praca wychowawcza z zespołem klasowym mająca na celu kształcenie postawy akceptacji, empatii, gotowości służenia pomocą wobec drugiego człowieka;
– Częste powtarzanie poprawnych zasad i norm funkcjonowania w grupie społecznej a także nagradzanie za ich przestrzeganie;
– Konstruktywne reagowanie na niewłaściwe zachowania ucznia, jasne informowanie o aktualnych oczekiwaniach;
– Zachęcanie do współdziałania z innymi, w tym inicjowanie i wspieranie pozytywnych przejawów kontaktów z rówieśnikami.

Wskazane powyżej warunki i formy wsparcia przyczynią się do lepszego funkcjonowania ucznia w środowisku szkolnym, stworzą optymalne warunki rozwoju emocjonalno-społecznego, wyrównywania niedociągnięć dydaktycznych, przyczynią się do zwiększenia motywacji do pracy oraz pozwolą na minimalizowanie trudności i ograniczeń. Umożliwi to lepsze opanowanie materiału przewidzianego programem nauczania.

Oprócz określenia wymienionych warunków i form wsparcia umożliwiających realizację indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia Zespół Orzekający określił cele rozwojowe i terapeutyczne do realizacji podczas zajęć edukacyjnych, zajęć rewalidacyjnych oraz socjoterapeutycznych w ramach pomocy psychologiczno- pedagogicznej. Zespoły orzekające najczęściej zalecały wobec uczniów realizację poniższych celów.

1. Zalecane cele do realizacji w czasie zajęć edukacyjnych:
   – Doskonalenie podstawowych umiejętności szkolnych;
   – Rozwijanie umiejętności słuchania, rozumienia komunikatów;
   – Wdrażanie do systematycznej pracy
   – Rozwijanie sprawności grafomotorycznej;
   – Kreowanie sytuacji umożliwiających dziecku wykazanie się samodzielnością, dających mu poczucie sprawstwa.
2. Zalecane cele rozwojowe i terapeutyczne w ramach rewalidacji wraz ze wskazaniem rodzaju zajęć to:
   – Zajęcia związane z usprawnianiem ruchowym w celu kształtowania sprawności motorycznej w zakresie motoryki dużej i małej, rozwijanie sprawności manualnej, wzmocnienie mięśni, poprawa kondycji i jakości życia;
   – Zajęcia rozwijające umiejętności społeczne w celu zapobiegania poczucia izolacji społecznej, poprawy samooceny i wiary we własne możliwości, lepszego radzenia sobie z emocjami, wynikającymi z niepełnosprawności;
   – W ramach zajęć kształtujących sferę poznawczą ucznia wskazane jest: stymulowanie rozwoju funkcji poznawczych, wzbudzanie pozytywnej motywacji

do pracy, zachęcanie do wytrwałości w realizacji zadań, rozwijanie autonomii oraz wdrażanie do funkcjonowania w środowisku, kształtowanie i rozwijanie kompetencji społecznych, rozwijanie umiejętności komunikacyjnych.

3. Zalecane cele rozwojowe i terapeutyczne w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej wraz ze wskazaniem rodzaju i form zajęć są następujące:

- Zajęcia logopedyczne w celu stymulowania mowy i zdolności komunikacyjnych;
- Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne w celu stymulowania funkcji poznawczych w obrębie zaburzonych funkcji;
- Zajęcia rozwijające kompetycje emocjonalno-społeczne mające na celu rozwijanie umiejętności komunikacyjnych.

Powyższe cele mogą być realizowane oraz modyfikowane podczas całego etapu edukacyjnego, z uwzględnieniem stanu psychofizycznego ucznia i jego aktualnych potrzeb oraz z uwzględnieniem możliwości szkoły, w której uczeń realizuje obowiązek szkolny. Specjalistyczne oddziaływania pomogą w zmniejszeniu stopnia trudności, wynikających w szczególności z niepełnosprawności ucznia, napotykanych przy realizacji wymogów programowych, jak również w jego codziennym funkcjonowaniu.

Podsumowanie

W edukacji włączającej w pracy z uczniem/uczniami ważne jest podejście holistyczne. W ostatnim okresie osiągnięto znaczący postęp w rozbudowie systemu edukacyjnego w zakresie specjalistycznego wsparcia adresowanego do uczniów z zaburzeniami rozwoju ale to nadal nie zaspokaja istniejących potrzeb. Osoby zajmujące się na co dzień działaniami włączania, czyli nauczyciele, dyrektorzy szkół i rodzice wyrażają przekonanie, że droga do sukcesu włączania uczniów prowadzi poprzez efektywna współpracę zależy wielu specjalistów. Najczęściej wśród nich wymienia się nauczycieli, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów oraz terapeutów (Pietrzyk i in., 2023). Za wdrażaniem koncepcji edukacji włączającej przemawia fakt odpowiedzialności nauczycieli wspieranych przez specjalistów.

Przeprowadzone badania dały odpowiedź na sformułowane problemy badań. Opracowany materiał badawczy nie tylko zwiększa jego wartość naukową, ale także może ułatwić implementację wyników w praktyce edukacji włączającej. Wprowadzane zmiany od 1 września 2022 r. w polskim systemie oświaty na mocy Rozporządzenia MEN w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach edukacyjnych, w którym szczegółowo zostały określone zadania pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów pracujących z dziećmi w przedszkolach i szkołach pozwoliły na utworzenie stanowisk pracy dla wymienionych specjalistów (Dz.U. 2023 poz. 1798).

W praktyce w procesie wdrażania edukacji włączającej priorytetem powinno być ustalenie albo rozpoznanie czynników tworzących ograniczenia w uczeniu się i wychowaniu uczniów oraz w ich opiece. Być może są to relacje panujące w szkole pomiędzy uczniami, nauczycielami i rodzicami, różnice kulturowe, niespójność programów nauczania, treści i metod nauczania niedostosowanych do potrzeb ucznia, czy brak zasobów. Wszystko to oczywiście może stanowić barierę edukacyjną w pełnym uczestnictwie uczniów z niepełnosprawnością we wszystkich obszarach życia szkoły. Dlatego rozpoznanie możliwości i zasobów po stronie ucznia, rodziców i szkoły powinno być komplementarne i rzetelne. Organizatorzy i uczestnicy procesu edukacyjnego powinni uważnie te wszystkie aspekty przeanalizować. Działania w tym zakresie powinny uwzględniać zarówno zmianę legislacji oświatowej, jak i zatrudnienie brakujących specjalistów, szkolenie kadry pedagogicznej rozwój i doskonalenie praktyki nauczycielskiej, zmianę opinii publicznej w kierunku włączenia. Podsumowując należałoby przypomnieć słowa pedagoga Bogusława Śliwerskiego o pedagogice inkluzyjnej, który zwrócił uwagę na różne jej definiowanie ale i na wspólny mianownik, który obliguje niejako nauki o wychowaniu do integracji. Ta integracja powinna łączyć wiedzę o człowieku, o jego istocie i doświadczeniach oraz szansach na rozwój potencjału, z jakim przyszło nam żyć we względnie cywilizowanym współczesnym świecie (Śliwerski, 2020,s.227).

Literatura

Antonik, Aleksandra. 2015. Edukacja włączająca i integracyjna. O pozornej tożsamości znaczeń. *Ogrody Nauk i Sztuk*, 5, 367-372. DOI: 10.15503/onis2015.367.372.

Apanel, Danuta. 2016. *Teoria i praktyka kształcenia integracyjnego osób z niepełnosprawnością w Polsce w latach 1989-2014*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Brzezińska, Anna, Izabela. 2008. *Nauczyciel jako organizator społecznego środowiska uczenia się.* W: E. Filipiak (red.), *Rozwijanie zdolności uczenia się. Wybrane konteksty i problemy* (s. 35-50). Bydgoszcz, Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego UKW.

Gajdzica, Zenon.2013. *Kategorie sukcesów w opiniach nauczycieli klas integracyjnych jako przyczynek do poszukiwania koncepcji edukacji integracyjnej*. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls".

Głodkowska, Joanna. 2012. *Dydaktyka specjalna w poszukiwaniu wzorców – współczesne tendencje w edukacji źródłem uogólniających inspiracji*. W: J. Głodkowska (red.), *Dydaktyka specjalna w przygotowaniu do kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Warszawa, Wydawnictwo APS.

Hajduk-Stelmachowicz, Marzena.2019. Promocja szkoły w środowisku jako kompetencja kierownicza w zakresie organizacji i zarządzania oświatą. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 15(1), 88–99. DOI: https://doi.org/10.24917/20833296.151.7

Kaczmarek, Mirosława. 2013. *Badania jakościowe – metody i zastosowania*. Warszawa, CeDeWu.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.).

Konwencja o Prawach Dziecka, (Dz. U. nr 120, poz.526, https://brpd.gov.pl/konwencja-o-prawach-dziecka/)(dostęp:10.09.2024).

Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych, (Dz.U. 2012 poz. 1169).

Krause, Amadeusz. 2010. *Paradygmaty pedagogiki specjalnej*. Kraków, Wydawnictwo Impuls.

Łobocki, Mieczysław. 2006. *Metody i techniki badan pedagogicznych*. Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls.

Pietrzyk, Malwina, Baryła-Zapała, Ewelina, Dąbrowska-Nowak, Ewelina, Kotkiewicz, Maria, Syrda, Joanna, Zając, Julia, Gierowska, Aneta, Okupska, Katarzyna. 2023. *Ewaluacja wsparcia poradni psychologiczno- pedagogicznych. Badanie wartości wskaźnika rezultatu długoterminowego PO WER*.

Pilch, Tadeusz, Bauman, Teresa. 2002. *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, (Uchwała Zgromadzenia Ogólnego ONZ 53/144 z 9 grudnia 1998), https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html, (dostęp:10.09.2024).

Ministerstwo Edukacji i Nauki. Badanie ewaluacyjne współfinansowane przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Kutno, grudzień 2023.

Ministerstwo Edukacji Narodowej, sprecyzowało opis edukacji włączającej,

https://www.gov.pl/web/edukacja/edukacja-wlaczajaca (dostęp: 08.10.2024).

Raport NIK,2021. Kształcenie w szkołach specjalnych.

https://bip.nik.gov.pl/kontrole/P/20/021/KNO/ (dostęp:10.09.2024).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 lipca 2015 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. 2015 poz. 1113).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. 2017 poz. 1578).

Rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach edukacyjnych (Dz.U. 2023 poz. 1798).

Szczepaniak, Karolina. 2012. Zastosowanie analizy treści w badaniach artykułów prasowych – refleksje metodologiczne. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica*, Nr 42, s. 82-112.

Szumski,Grzegorz.2019. *Koncepcja edukacji włączającej*. W: I. Chrzanowska, G. Szumski (red.),*Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole* (14-16). Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.

Śliwerski, Bogusław. (2020). *Pedagogika holistyczna. Studium z perspektywy metanauk społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.

Ustawa z dnia 12 maja 2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2022 r., poz. 1116).

Ustawa Prawo oświatowe (Dz.U. z 2024 r. poz. 737).

Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (Dz.U. 2017 poz. 2203).

Wiszejko-Wierzbicka, Dorota.2012. Specjalne potrzeby ucznia czy szkoły? Przewodnik po edukacji włączającej pomocą w rozwijaniu kształcenia i uczestnictwa w życiu szkoły. *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*, Nr 3(4), 71-86. Pobrano z: https://www.pfron.org.pl/fileadmin/files/0/285_05_Dorota_Wiszejko-Wierzbicka.pdf (dostęp: 11.10.2024).

Zaorska, Marzenna, Zaorski, Adam. 2019. Edukacja włączająca jako współczesna wizja edukacji dzieci i młodzieży (dlaczego tak lub „ewentualnie" dlaczego nie?). *Konteksty Pedagogiczne*, Tom 2, Nr 13. https://doi.org/10.19265/KP.2019.21311